

สื่อมวลชนกับบทบาทการพัฒนาในยุคสมัยใหม่

Mass Media and Development Roles in Modern Era

ผู้ช่วยศาสตราจารย์เดชพันธ์ ประวีชัย

มหาวิทยาลัยกรุงเทพ

บทคัดย่อ

ประเทศต่างๆให้ความสำคัญกับการพัฒนาหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา สำหรับประเทศไทยเริ่มมีการพัฒนาครั้งแรกราวปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา จุดมุ่งหมายของการพัฒนาในช่วงนั้นเน้นไปที่การเปลี่ยนแปลงประเทศให้เข้าสู่ภาวะทันสมัย การพัฒนาในยุคแรกเน้นที่การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการทำให้ทันสมัยโดยกระบวนการการพัฒนาเป็นไปตามที่รัฐบาลกำหนด การเปลี่ยนแปลงในลักษณะนี้ต้องอาศัยแบบแผนทางเศรษฐกิจและการจัดการด้านเทคโนโลยีเป็นสำคัญ ส่งผลให้ประเทศด้อยพัฒนาต้องพึ่งพิงประเทศทางตะวันตกเป็นอย่างมาก ซึ่งประเทศทางตะวันตกก็มุ่งแสวงหาทรัพยากรจากประเทศเหล่านี้ การพัฒนาแนวทางดังกล่าวจึงก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมในสังคมและทำให้วัฒนธรรมของชาติตกอยู่ในภาวะอันตราย แนวทางในการพัฒนายุคต่อมาจึงเน้นไปที่การพัฒนาโดยเป็นกระบวนการที่เกิดภายในสังคมเอง มุ่งสนองตอบความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ พึ่งพาตนเองได้ คำนึงถึงสภาพแวดล้อม มีความเป็นประชาธิปไตยและมีความเท่าเทียมกันในสังคม เน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิก เป็นการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืน เนื่องจากการพัฒนายุคใหม่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน การสื่อสารจึงต้องมีเป้าหมายเพื่อให้เข้าใจปัญหาาร่วมกันของทุกฝ่ายตรงกัน เพื่อเกิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ดังนั้นบทบาทของสื่อมวลชนในยุคการพัฒนาสมัยใหม่จึงทำหน้าที่ 3 ประการคือ บทบาทในการให้ข่าวสาร บทบาทในการชักจูงใจ และบทบาทในการให้การศึกษา บทบาททั้ง 3 ประการนี้มุ่งสื่อสารเพื่อสนองตอบความต้องการของชุมชนในการนำไปใช้เป็นข้อมูลประกอบการมีส่วนร่วมในการพัฒนาของตนเองต่อไป

Abstract

Since the end of the W.W.II, several countries including Thailand started to modernize their countries by following the economic plan set up by the West. The modernization emphasizes economic growth by using industrial technologies to increase the production. However, the scarcity of money, technologies and specialists inside the country causes Thailand to depend on the West economically and culturally. The West took advantages on natural resources from Thailand unfairly. The realization that the more the government tries to westernize the country, the poorer the country has become bring about the new paradigm of developing the country. The new development process emphasizes the self-dependency by using the inside sources to respond basic needs of the people. The change aims for sustainable development with the full participation of the people. In order to create mutual understanding among people from all sectors, communication is needed. The mass media in the new development era therefore have to perform three main functions: information diffusion, persuasion and education to stimulate the participation of people in the development of the community.

ความเป็นมาของการพัฒนาในประเทศไทย

นับแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เป็นต้นมา ประเทศต่างๆได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาประเทศเป็นอย่างมากโดยเฉพาะประเทศกำลังพัฒนา และความสำคัญของการพัฒนาประเทศยิ่งปรากฏชัดมากขึ้นเมื่อองค์การสหประชาชาติ ประกาศให้ทศวรรษที่ 1960 ต่อเนื่องถึงทศวรรษที่ 1970 เป็นทศวรรษแรกแห่งการพัฒนา (The first development decade) (ปกรณั ปรียากร, 2552, 30) "การพัฒนา" คำๆนี้คนไทยเราเพิ่งรู้จักเมื่อต้นพุทธศตวรรษที่ 25 นี้เอง เมื่อประเทศเริ่มเข้าสู่ภาวะทันสมัย อันเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง

ทางด้านเศรษฐกิจ วัฒนธรรม การเมือง และสังคม การขยายตัวทางเศรษฐกิจและความต้องการของฝ่ายรัฐที่จะเข้าควบคุมเศรษฐกิจทำให้เกิดความจำเป็นที่จะต้องวางแผนการพัฒนาเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในสังคมไทย สำหรับการเปลี่ยนแปลงนั้นแบ่งได้ 2 ลักษณะ คือ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติซึ่งมักเป็นกระบวนการที่เป็นไปอย่างเชื่องช้า มีลักษณะค่อนข้างผิวเผินไม่สมดุลและไม่แน่นอน กับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นโดยมีการชี้นำหรือวางแผน การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ นั้นประชาชนไม่จำเป็นต้องหาทางเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมมากนัก แต่สำหรับการเปลี่ยนแปลงโดยการชี้นำจำเป็นต้องมีการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงความรู้ความเข้าใจ ความคิด ความรู้สึก และพฤติกรรมอย่างมาก ด้วยเหตุนี้การพัฒนาแบบหลังจึงจำเป็นต้องใช้การสื่อสารมากกว่าการพัฒนาแบบแรกมาก โดยการสื่อสารจะมีบทบาทที่ช่วยส่งเสริมหรือสนับสนุนจิตใจให้ไปพัฒนา ช่วยขยายเครือข่ายของข่าวสารให้ครอบคลุมทั่วทั้งระบบสังคม และช่วยก่อให้เกิดเอกภาพภายในประเทศ เป็นต้น (เสถียร เขยประทับ, 2540, 93- 94)

การพัฒนาในยุคแรกๆ ราวต้นทศวรรษ 1960 เน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจและการทำให้ทันสมัยโดยมองว่าการเปลี่ยนแปลงใดๆ ในโครงการและหน้าที่ของสังคมมนุษย์นั้นเป็นผลมาจากปัจจัยทางด้านวัตถุ ซึ่งต้องอาศัยแบบแผนทางเศรษฐกิจและการจัดการทางด้านเทคโนโลยีเป็นสำคัญ เป็นผลให้ประเทศด้อยพัฒนาต้องพึ่งพิงประเทศในแถบตะวันตกที่ได้ชื่อว่าพัฒนาแล้วเป็นอย่างมาก กลุ่มผู้นำที่ได้รับการศึกษาจากประเทศทางตะวันตก หรือตามแบบอย่างของตะวันตกมีอำนาจและความมั่งคั่งมากขึ้น และมักสนใจกับการแสวงหาประโยชน์จากเกษตรกรที่ยากไร้มากกว่าที่จะมุ่งพัฒนาบุคคลเหล่านี้อย่างแท้จริง การพัฒนาตามแนวทางดังกล่าวจึงก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมในสังคม และเป็นผลให้วัฒนธรรมประเพณีของชาติตกอยู่ในภาวะอันตราย

แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาในยุคต่อมาเป็นผลจากการที่ได้มองเห็นข้อบกพร่องของแนวทางการพัฒนาในยุคแรกประกอบกับเกิดเหตุการณ์ทางการเมืองสมัยนั้น เช่น วิกฤตการณ์น้ำมัน และการเปิดประเทศของจีน การพัฒนาในยุคที่ 2 นี้จึงเน้นไปที่เป้าหมายและวิธีการทางการเมืองมากกว่าด้านเศรษฐกิจ โดยมุ่งให้ชุมชนมีส่วนในการตัดสินใจในกระบวนการพัฒนาด้วย แต่การพัฒนาในยุคนี้ก็ยังไม่ได้ขจัดความคิดพื้นฐานดั้งเดิมของการพัฒนาในยุคแรกที่หวังให้กลุ่มผู้นำที่ทันสมัย (ที่ต้องพึ่งพิงประเทศตะวันตก) เป็นกลไกผลักดันให้เกิดการพัฒนา ดังนั้น ลักษณะและวิธีการของกระบวนการในการพัฒนาจึงไม่ได้แตกต่างไปจากการพัฒนาในยุคแรกมากนัก บทบาทของการสื่อสารที่มีต่อการพัฒนา

ใน 2 ยุคที่ผ่านมาจึงไม่แตกต่างกัน โดยการวิเคราะห์บทบาทของการสื่อสารที่มีต่อการพัฒนาในยุคแรกมีเลออร์นเนอร์ (Lerner) และวิลเบอร์ ชแรมม์ (Wilbur Schramm) เป็นผู้นำ ส่วนในยุคที่ 2 มีเอเวอร์เรต เอ็ม โรเจอร์ส (Everett M. Rogers) เป็นผู้นำ บทบาทของการสื่อสารทำนองนี้แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมั่นในยุคหนึ่งว่าการสื่อสารเป็นเหมือนยาสารพัดประโยชน์ที่สามารถช่วยแก้โรคด้อยพัฒนาต่างๆ อย่างได้ผล (เสถียร เขยประทับ, 253, 42-45) อย่างไรก็ตาม การสื่อสารเพื่อการพัฒนาในยุคแรกมีจุดอ่อนอยู่หลายประการ คือ

1. ข่าวสารนั้นจะไหลจากเมืองหลวงส่วนกลางไปสู่บริเวณชนบทรอบนอก และส่วนใหญ่ก็ไม่มีช่องทางที่จะให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นป้อนกลับมา (Feedback)

2. ทิศทางการไหลของข่าวสารจะเป็นแบบทางเดียว (One-way) คือ ไหลจากส่วนกลางไปสู่รอบนอก ไหลจากข้างบนไปสู่ข้างล่าง เช่น การประชุมของชาวบ้านกับเกษตรตำบล ก็จะมีแต่การบรรยายของเกษตรตำบลเท่านั้น

3. ในการสร้างเนื้อหาสารนั้น มักไม่ค่อยมีการคำนึงถึงความเชื่อ วิถีชีวิตและทัศนคติของกลุ่มผู้รับสาร ตัวอย่างเช่น ในสังคมไทยการห้ามชาวบ้านภาคอีสานกินอาหารดิบ เพราะจะทำให้เป็นโรคพยาธิ โดยไม่ได้ศึกษาถึงวัฒนธรรม ประเพณีหรือวิถีชีวิตในอดีตของชาวบ้าน อันส่งผลให้ชาวบ้านคัดค้านในใจว่า ตั้งแต่บรรพบุรุษของชาวอีสานก็เคยกินอาหารดิบกันมาจนเป็นประเพณีแล้ว ก็ไม่จะเป็นปัญหาอะไร ความแตกต่างในเรื่องการรับรู้ปัญหา ระหว่าง “เจ้าหน้าที่พัฒนาของรัฐ” กับ “ชาวบ้าน” ทำให้เนื้อหาการสื่อสารที่จะโน้มน้าวชาวบ้านให้เลิกกินอาหารดิบล้มเหลว และเจ้าหน้าที่พัฒนามักโทษว่าสาเหตุดังกล่าวมาจากชาวบ้านที่ตกอยู่ในวงจรอุบาทว์แห่ง “ไร่-จน-เจ็บ” มากกว่าที่จะมองว่าเนื้อหาดังกล่าวไม่ได้ “สื่อ” หรือตอบคำถามของชาวบ้านได้ชัดเจน

4. วิธีการสร้างสารถูกกำหนดจากผู้ผลิตกลุ่มเล็กๆ กลุ่มหนึ่งที่อยู่นอกชุมชนแต่ฝ่ายเดียว และวิธีการผลิตเนื้อหาสาระไม่ได้มีการสำรวจความต้องการว่า ผู้รับสารต้องการข่าวสารแบบไหนจากการดำเนินการดังกล่าวทำให้เป็นการยากที่เนื้อหาสาระที่ผ่านวิธีการผลิตจากบนลงล่างเช่นนี้ จะตอบสนองความต้องการของประชาชนได้

5. ท่วงทำนองของการสื่อสารมักมุ่งเน้นการบอกการแจ้งข่าวสาร และการอบรมสั่งสอนที่ฝ่ายผู้ส่งสารซึ่งคิดว่า “ตนเองเป็นผู้รู้ทั้งหมด” และส่งข่าวสารไปยังผู้รับสาร ซึ่งถูกมองว่า “ไม่รู้อะไรเลย” มิใช่ท่วงทำนองของการแลกเปลี่ยนความรู้ ข่าวสารและทัศนะระหว่างฝ่ายต่างๆ ที่ร่วมอยู่ในกระบวนการสื่อสาร (กาญจนา แกเทพ, 2543, 62)

ลักษณะการพัฒนาในยุคใหม่

การพัฒนาในยุคใหม่มองว่าการที่ประเทศด้อยพัฒนาต้องตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของประเทศตะวันตกนั้นแท้จริงแล้วเป็นอุปสรรคสำคัญอย่างยิ่งของการพัฒนา ส่งผลให้ประเทศด้อยพัฒนาต้องพึ่งพิงประเทศทางตะวันตกที่เน้นการทำให้ทันสมัยโดยดูรูปแบบการพัฒนาทางวัตถุประการเดียว ซึ่งในที่สุดแล้วก่อให้เกิดปัญหาตามมาอย่างมากมาย การพัฒนาในยุคใหม่นั้นจะต้องมุ่งตอบสนองความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ทั้งในแง่ของวัตถุและจิตใจ เป็นกระบวนการที่เกิดขึ้นภายในสังคมเอง มุ่งหมายให้เกิดการพึ่งพาตนเองได้ มีการคำนึงถึงสภาพแวดล้อม มีความเป็นประชาธิปไตยและความเท่าเทียมกันในสังคม เน้นการมีส่วนร่วมของสมาชิก ไม่ละเลยวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมโดยผสมผสานแนวความคิดเก่ากับแนวคิดใหม่เข้าด้วยกัน และเป็นการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนโดยเปลี่ยนแปลงถึงระดับโครงสร้างของสังคม (Seveas, 1996, 19)

อย่างไรก็ตามเมื่อแนวคิดในการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไป บทบาทการสื่อสารที่มีต่อการพัฒนาต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย เราสามารถสรุปบทบาทของการสื่อสารต่อการพัฒนาในยุคใหม่ได้ ดังนี้คือ การสื่อสารเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการทำความเข้าใจร่วมกันเกี่ยวกับความต้องการของประชาชนโดยส่วนรวมและสะท้อนความต้องการนั้นไปยังรัฐบาล นอกจากนี้ควรเป็นการสื่อสารทั้งในแนวตั้ง (vertical) และแนวนอน (horizontal) จะเป็นตัวเชื่อมโยงสมาชิกในระดับต่างๆ ของสังคมให้บรรลุความสำเร็จร่วมกันในการประสานเกี่ยวกับความจำเป็นพื้นฐาน และทำให้ได้มาซึ่งองค์ประกอบหรือปัจจัยที่จำเป็นในการพัฒนา ที่สำคัญขณะที่กระบวนการพัฒนาดำเนินอยู่ การสื่อสารของชุมชนหรือท้องถิ่นก็ยังมีบทบาทในการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นโดยผ่านทางสื่อพื้นบ้าน (local media) ไปด้วย การสื่อสารช่วยให้ข้อมูลข่าวสารที่จำเป็นต่อการพัฒนาช่วยสนับสนุนโครงการพัฒนา และโครงการด้านบริการสาธารณะ โดยสร้างความตระหนักแก่ประชาชนเกี่ยวกับโครงการพัฒนาและโอกาสในการพัฒนา นอกจากนี้ ยังช่วยส่งเสริมทัศนคติและชักจูงใจประชาชนไปในแนวทางที่ส่งเสริมการพัฒนาด้วย (Moemeka, 1994, 14)

เนื่องจากแนวคิดในการพัฒนาในยุคใหม่ต้องการการมีส่วนร่วมจากประชาชนและการพัฒนาทุกระดับจำเป็นต้องเกิดการยอมรับการพัฒนาอันมาจากความต้องการของประชาชนเป็นส่วนสำคัญ ฉะนั้น การสื่อสารในรูปแบบใหม่จึงต้องมีเป้าหมายเพื่อให้ความเข้าใจปัญหาาร่วมกันของทุกๆ ฝ่ายตรงกัน เพื่อเกิดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง จึงเป็นการสื่อสารที่มีวัตถุประสงค์เพื่อความกระจ่างในปัญหาต่างๆ (Communication for Comprehension)

การสื่อสารตามแนวคิดจึงถือว่าการสื่อสารเพื่อโน้มน้าว ในขณะที่การสื่อสารตามแนวนอนมุ่งทำความเข้าใจกับประชาชนและองค์กรที่เกี่ยวข้องเป็นหลัก (มาลี บุญศิริพันธ์, 2535, 6) จากบทบาทที่กล่าวมาจะเห็นว่า การสื่อสารเพื่อการพัฒนาไม่ใช่เป็นเพียงการส่งผ่านข้อมูลข่าวสารถึงกันเพียงเพื่อจะบอกว่าจะสามารถทำให้สิ่งต่างๆ ดีขึ้น มีความสะดวกสบายมากขึ้นได้โดยใช้ช่องทางที่มีอยู่ ไม่ใช่เป็นเพียงการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกันเกี่ยวกับวิธีการแก้ปัญหา แต่ยังรวมถึงการสร้างพลังใจ (generation of psychic mobility) สร้างความปรารถนาและเต็มใจที่จะลงมือกระทำเพื่อไปถึงยังสิ่งที่ปรารถนานั้น เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้สิ่งใหม่ๆ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของท้องถิ่นต่อกิจกรรมการพัฒนาอีกด้วยหากมองในมุมกว้างอาจกล่าวได้ว่า บทบาทของการสื่อสารต่อการพัฒนา ก็คือการช่วยปรับกรอบแห่งความคิดและจิตใจของประชาชนให้สามารถรับรู้ถึงเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ต่างๆ รอบตัวในมุมมองที่กว้างขึ้น ดังนั้น ภารกิจของการสื่อสารในการพัฒนาจึงจำเป็นต้องผสมผสานกันระหว่างกระบวนการทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

ในขณะที่กระบวนการพัฒนาแนวใหม่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในทุกระดับไม่ว่าจะเป็นในชนบท ในเมือง ชานเมือง และในเมืองหลวงและไม่ว่าจะเป็นส่วนของรัฐ เอกชน หรือรัฐวิสาหกิจก็ตาม กลุ่มชนในแต่ละส่วนแต่ละสังกัดเหล่านี้ จำเป็นจะต้องมีการกำหนดรูปแบบของความสัมพันธ์ระหว่างกันใหม่ เพื่อประสานความร่วมมือกันในอนาคตอันใกล้ที่แผนการพัฒนาบรรลุเป้าหมาย การสื่อสารก็จะเข้ามามีบทบาทในการบอกกล่าวให้ประชาชนในแต่ละส่วนแต่ละสังกัด เหล่านี้ได้ทราบว่า

- อะไรคือสิ่งที่จะต้องทำ (know what to do)
- จะต้องทำอย่างไร (know how to do it)
- เกิดความยินดีที่จะทำ (be willing to do it) และ
- มีช่องทางที่จะทำให้สำเร็จ (have the resources to do it)

(Moemeka, 1994, 15)

บทบาทของสื่อมวลชนต่อการพัฒนาในยุคใหม่

จากการที่แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปแล้ว ทำให้บทบาทของการสื่อสารที่มีต่อการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไป ส่งผลให้บทบาทของสื่อมวลชนที่มีต่อการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปด้วย นักวิชาการที่มีแนวคิดลักษณะนี้ อาทิ Schramm และ Lerner เชื่อว่าสื่อมวลชนเป็นตัวการสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากสังคมดั้งเดิม และมีผลกระทบให้เกิดการเปลี่ยนแปลงชนิดถอนรากถอนโคน เป็นตัวเร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่สภาวะความทันสมัย

สมัยและการระดมพลังทางสังคม รวมทั้งเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคม บทบาทของสื่อมวลชนที่มีต่อการพัฒนาในยุคใหม่สามารถจำแนกได้ 3 ประการ คือ บทบาทในการให้ข่าวสาร บทบาทในการชักจูงใจ และบทบาทในการให้การศึกษา

1. บทบาทในการให้ข่าวสาร

ก่อนที่ประเทศจะพัฒนาไปได้ั้นประชาชนของประเทศจะต้องได้รับข่าวสารที่เป็นประโยชน์และเอื้ออำนวยต่อการพัฒนาเสียก่อน สื่อมวลชนจึงช่วย

1.1 ขยายขอบเขตของสิ่งแวดล้อม สื่อมวลชนช่วยให้ประชาชนในประเทศที่กำลังพัฒนาเข้าใจได้ว่าคนในประเทศอื่นนั้นอยู่กันอย่างไร และมองดูชีวิตของตัวเองด้วยสายตาใหม่

1.2 ดึงประชาชนมาสู่จุดสนใจ คือ เป็นตัวการสำคัญที่กำหนดว่าประชาชนควรจะรู้เรื่องอะไร เป็นการหันเหความสนใจของประชาชนไปสู่เรื่องของการพัฒนา เช่น ขนบธรรมเนียมใหม่ พฤติกรรมใหม่ การปฏิบัติด้านสุขภาพและการเกษตรแบบใหม่ ผลประโยชน์ที่จะได้จากการพัฒนาและสิ่งที่จะต้องเปลี่ยนแปลง โดยการหันเหความสนใจของประชาชนไปสู่เรื่องของการพัฒนาเหล่านี้ สื่อมวลชนยังสามารถทำให้ประชาชนพูดคุยกันในชีวิตประจำวันเกี่ยวกับเรื่องการพัฒนาได้ด้วย และผู้นำประเทศก็ยังสามารถใช้สื่อมวลชนเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความคิดเห็นเรื่องการพัฒนาไปสู่ประชาชนได้อย่างแพร่หลาย

1.3 ยกระดับความมุ่งมาดปรารถนาของประชาชน โดยการกระตุ้นประชาชนให้หลุดพ้นจากการเชื่อโชดชะตา และความกลัวการเปลี่ยนแปลง ประเทศจะต้องส่งเสริมให้เกิดความปรารถนาสิ่งที่ดีกว่าเดิมทั้งในระดับบุคคลและระดับชาติ

1.4 สร้างบรรยากาศแห่งการพัฒนา นั่นคือ การสร้างบรรยากาศแห่งข่าวสารเพื่อกระตุ้นการพัฒนาโดยการแสดงให้เห็นประชาชนเห็นเครื่องมือที่ทันสมัย และชีวิตในสังคมที่พัฒนาแล้ว โดยการเสนอรายงานข่าวเกี่ยวกับการเมือง เศรษฐกิจ สังคม จากที่อื่นในโลก โครงการพัฒนาต่างๆ เป้าหมายและปัญหาของการพัฒนา อันจะทำให้ประชาชนมีสายตาที่กว้างไกล ให้ความสนใจเกิดความทะเยอทะยานและย้อนมามาดูตัวเองเพื่อกำหนดว่าอนาคตควรจะก้าวไปอย่างไร

2. บทบาทในการชักจูงใจ

การพัฒนาประเทศย่อมส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชน กล่าวคือ ประชาชนต้องเปลี่ยนทัศนคติ ความเชื่อ และพฤติกรรมของตนเพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงอื่นๆ ในสังคม หน้าที่ของสื่อมวลชนในประเทศที่กำลังพัฒนา คือ การชักจูงใจให้ประชาชนเปลี่ยนวิถีชีวิตของตน และตัดสินใจเข้าร่วมในโครงการพัฒนาอย่างจริงจัง ด้วยการแสดงความคิดเห็น

สนับสนุนโครงการพัฒนาของรัฐบาลและชี้แนะการตัดสินใจของประชาชน ตลอดจนชี้ให้เห็นถึงประโยชน์ที่ประชาชนและสังคมโดยส่วนรวมจะได้รับจากการพัฒนา การปฏิบัติหน้าที่ในการชักจูงใจของสื่อมวลชนมีดังนี้

2.1 สื่อมวลชนเป็นแหล่งข่าวสารสำหรับการสื่อสารระหว่างบุคคล บุคคลที่มีอิทธิพลต่อคนอื่นในการสื่อสารระหว่างบุคคลเป็นคนที่ใช้สื่อมวลชนมาก เช่น คนที่มีอิทธิพลต่อชาวนามักจะอ่าน หรือฟังข่าวจากสื่อมวลชนเกี่ยวกับการทำนามากกว่าชาวนามโดยทั่วไป ข่าวสารจากสื่อมวลชนเหล่านี้มีส่วนในการทำให้คนเรามีอิทธิพลเหนือคนอื่น เมื่อมีการเผยแพร่ข่าวสารการเกษตรในสื่อมวลชนผู้นำด้านการเกษตรก็จะจดจำและนำข่าวนั้นไปเผยแพร่แก่คนอื่นๆ ต่อไป

2.2 สร้างสถานภาพให้บุคคล สื่อมวลชนสามารถสร้างชื่อเสียงและสถานะทางสังคมให้แก่บุคคลได้ และการให้ความสนใจของสื่อมวลชนจะดึงให้ประชาชนเข้ามาร่วมในการพัฒนา เพราะการเข้าร่วมในการพัฒนาก็จะทำให้คนๆ นั้นได้สถานะไปด้วย

2.3 ส่งเสริมการมีส่วนร่วมการกำหนดนโยบายกันอย่างกว้างขวาง เมื่อประเทศเริ่มต้นพัฒนาก็เกิดความจำเป็นเร่งด่วนในการที่จะขยายการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นและการตัดสินใจเกี่ยวกับนโยบายของประเทศในวงกว้างขึ้น สื่อมวลชนเสนอข่าวสารระดับชาติ ปัญหาของชาติ ความเห็นและข้อโต้แย้งของผู้นำต่างๆ ว่าควรจะรับนโยบายอันใด ดังนั้น การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับนโยบายจึงถูกขยายให้กว้างขึ้นจนเป็นการแสดงความคิดเห็นของคนทั้งชาติ เมื่อสิ่งนี้เกิดขึ้นในระหว่างการพัฒนาเงื่อนไขของการเข้ามามีส่วนร่วมของคนในชาติก็ถูกกำหนดขึ้น การเข้าใจถึงสถานการณ์ของชาติก็ถูกกระตุ้น และเงื่อนไขต่างๆ สำหรับการพัฒนาชาติก็ถูกนำมาเสนอให้เห็นหนทางบรรลุเป้าหมายได้

2.4 ปลุกฝังบรรทัดฐานของสังคมในสังคมสมัยใหม่ หน้าที่ในการเผยแพร่บรรทัดฐานเป็นของสื่อมวลชนเป็นส่วนใหญ่ ทั้งในแง่ที่ถ้าประชาชนไม่ทราบบรรทัดฐานก็แจ้งให้ประชาชนทราบ และทั้งในแง่เผยแพร่ให้ประชาชนทราบถึงการกระทำที่หลีกเลี่ยงบรรทัดฐานอย่าง รุนแรง ดังนั้น จึงเป็นไปได้ที่จะอาศัยสื่อมวลชนในอันที่จะปลุกฝังบรรทัดฐานเกี่ยวกับพฤติกรรมที่จำเป็นในการพัฒนาประเทศแก่ประชาชน เช่น ความซื่อสัตย์ ความประหยัด ความเสียสละ ความสะอาด ความมีระเบียบวินัย เป็นต้น

2.5 ช่วยปลุกฝังรสนิยม การที่คนเราจะชอบดนตรีและศิลปะประเภทใดมากน้อยเพียงใดนั้น ส่วนหนึ่งขึ้นอยู่กับรสนิยมของสื่อมวลชน อำนาจพิเศษของสื่อมวลชนก็คือความสามารถ

ในการสร้างความคุ้นเคยของสิ่งต่างๆ แก่ประชาชน ดังนั้น จึงมีผลต่อการกำหนดรสนิยมของคน สื่อมวลชนสามารถสร้างความ เป็นปึกแผ่นของคนในชาติโดยอาศัยศิลปะเหล่านี้เป็นเครื่องกระตุ้น นอกจากนั้นศิลปะพื้นบ้านของท้องถิ่นต่างๆ ก็สามารถถูกนำมาเผยแพร่ผ่านสื่อมวลชนเพื่อก่อให้เกิดความผูกพันทางใจระหว่างคนในท้องถิ่นต่างๆ

2.6 เปลี่ยนทัศนคติที่ไม่ฝังแน่น ประเทศที่กำลังพัฒนาสามารถนำสื่อมวลชนมาใช้ในการสร้างทัศนคติใหม่ๆ หรือเปลี่ยนแปลงทัศนคติเดิมที่ไม่ได้ยึดมั่นอย่างเหนียวแน่น รวมทั้งเบี่ยงเบนทิศทางของทัศนคติเดิมได้

3. บทบาทในการให้การศึกษา

ในการพัฒนาประเทศนั้นเมื่อประชาชนได้รับทราบข่าวสารเกี่ยวกับความจำเป็นต้องมีการพัฒนาจนประชาชนเกิดความรู้สึกทะเยอทะยาน และตัดสินใจที่จะเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของตนแล้ว สิ่งก็ตามมาก็คือทำอะไรประชาชนจึงจะมีความรู้ความสามารถในการที่จะปรับตัวเองให้เข้ากับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปได้นั้นก็คือ ทำอย่างไรประชาชนจึงจะรู้หนังสือ ทำอย่างไรประชาชนจึงจะมีความรู้ความเข้าใจถึงบทบาท หน้าที่ และความรับผิดชอบของตนในสังคมใหม่ ทำอย่างไรประชาชนจึงจะมีสุขภาพสมบูรณ์แข็งแรง ทำอย่างไรประชาชนจึงจะมีความสามารถในการที่จะใช้วิธีการใหม่ๆ ในการผลิตพืชผลการเกษตร หรือมีความสามารถในการประกอบอาชีพใหม่ คำตอบก็คือรัฐบาลจะต้องให้ความรู้แก่ประชาชนในเรื่องการอ่านออกเขียนได้ การเมือง การสาธารณสุข การเกษตร และการช่าง ซึ่งการสื่อสารโดยเฉพาะอย่างยิ่งสื่อมวลชนสามารถที่จะทำหน้าที่ในการให้ความรู้ที่จำเป็นสำหรับการปรับตัวของประชาชนให้เข้ากับการพัฒนาประเทศไทย (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2538, 78-82) สื่อมวลชนสามารถทำหน้าที่ในการให้การศึกษาแก่ประชาชนได้ทั้งโดยตรงและโดยอ้อม การให้การศึกษาโดยตรง ได้แก่ การใช้สื่อมวลชนสำหรับการศึกษาในโรงเรียนโดยทำหน้าที่เป็นโสตทัศนูปกรณ์สำหรับชั้นเรียน เพื่อถ่ายทอดความรู้แก่นักเรียนประกอบการสอนของครู การให้ความรู้อีกลักษณะหนึ่งก็คือ การใช้สื่อมวลชนสำหรับการศึกษานอกโรงเรียน เป็นการทำหน้าที่แทนครูเพื่อถ่ายทอดความรู้แก่ประชาชนเป้าหมายเฉพาะกลุ่ม เพื่อพัฒนาความรู้ อาชีพ และความเป็นอยู่ของประชาชนเหล่านั้น การเมืองการปกครอง การทำมาหากิน การเศรษฐกิจ สุขภาพอนามัย ความรู้ทั่วไป เป็นต้น ตามปกติวิถีชีวิตของคนเมื่อประชาชนอ่านหนังสือพิมพ์ ฟังวิทยุกระจายเสียง ชมวิทยุโทรทัศน์ ฯลฯ ประชาชนก็ได้รับความรู้เหล่านั้นโดยอัตโนมัติ (มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, 2538, 82-83)

บทบาทของการสื่อสารในการพัฒนามีการดำเนินการมานานแล้วและมีการพัฒนาตลอดมา บทบาทของการสื่อสารต่อการพัฒนาในยุคใหม่ควรเน้นที่ความต้องการของผู้รับสารเป็นผู้สะท้อนความคิดและความต้องการไปยังผู้ส่งสาร(รัฐบาล) สื่อมวลชนควรมีบทบาทในการให้ข่าวสาร ชักจูงใจ และให้การศึกษา เพื่อให้ประชาชนได้มีข้อมูล มีความกระตือรือร้นที่อยากก่อกระแสให้เกิดการเปลี่ยนแปลง และสะท้อนความคิดเห็นที่เป็นประโยชน์ไปยังรัฐบาลเพื่อให้การพัฒนาเป็นไปอย่างสมเหตุสมผลและตรงกับความต้องการของประชาชนที่สุด

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ. (2543). การสื่อสารกับชุมชน: แนวคิดหลักเพื่อการพัฒนา. *วารสารนิเทศศาสตร์*, 18(2), 61-79.
- ปกรณ ปรียากกร. (2552). *การพัฒนา นโยบายการบริหารราชการแผ่นดินไปสู่การพัฒนาที่มุ่งเน้นความสมดุล: บทวิเคราะห์สาระสำคัญและเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญฯ พ.ศ. 2550* (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: ทีพีเอ็น เพรส.
- มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช. (2538). *เอกสารการสอนชุดวิชา สื่อสารเพื่อการพัฒนา หน่วยที่ 1-8*. นนทบุรี: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช.
- มาลี บุญศิริพันธ์. (2535). *หนทางการสื่อสารในทฤษฎีพัฒนา*. *วารสารนิเทศศาสตร์*, 13, 1-7.
- เสถียร เขยประทับ. (2531). *การสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมในประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- เสถียร เขยประทับ. (2540). *การสื่อสารกับการเมือง: เน้นสังคมประชาธิปไตย*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Moemeka, A. A. (1994). *Communicating for development a new pan-disciplinary perspective*. Albany, N.Y.: State University of New York Press.
- Servaes, J. (2008). *Communication for development and social change*. New Delhi, India: Sage.